
Model O 3

Proces-verbaal van het hoofdstembureau voor het referendum

Met dit formulier stelt het hoofdstembureau de uitkomst vast voor een kieskring voor het referendum.

---

1. Stemming

Dit proces-verbaal heeft betrekking op:

het referendum over de wet tot goedkeuring van de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en Oekraïne

Datum stemming **6 april 2016**

---

2. Zitting

Het betreft de openbare zitting van het hoofdstembureau in **Arnhem**

Datum zitting **8 april 2016**

Tijdstip zitting **10:00**

---

3. Aantal kiesgerechtigden en stemmen

Aantal kiesgerechtigden:

Het aantal kiesgerechtigden bedraagt **1148965**

Aantal stemmen:

- aantal stemmen voor de wet / het verdrag	151550
- aantal stemmen tegen de wet / het verdrag	216442
- aantal blanco stemmen	2927
- aantal ongeldige stemmen	3400
	+
Hoeveel stembiljetten zijn er geteld?	374319

---

4. Verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal getelde stemmen

In de processen-verbaal van de stembureaus is vastgesteld in hoeverre er:

- meer stembiljetten zijn geteld, dan dat er kiezers zijn toegelaten;
- minder stembiljetten zijn geteld, dan dat er kiezers zijn toegelaten.

Voor beide categorieën afzonderlijk stelt u het aantal voor de kieskring vast.

Welke verschillen zijn in de processen-verbaal vastgesteld tussen het aantal toegelaten kiezers en getelde stembiljetten?

- In de stembureaus zijn **33** stembiljetten **meer** geteld, dan dat er kiezers zijn toegelaten tot de stemming.
- In de stembureaus zijn **64** stembiljetten **minder** geteld, dan dat er kiezers zijn toegelaten tot de stemming.

Hoe worden deze verschillen in de processen-verbaal verklaard?

Mogelijke reden voor het verschil

Hoe vaak sprake van?

Kiezers die een stembiljet hebben gekregen, hebben toch niet gestemd.	16 keer
Er zijn te weinig stembiljetten uitgereikt.	1 keer
Er zijn te veel stembiljetten uitgereikt.	6 keer
Er zijn stembiljetten kwijtgeraakt.	2 keer
Geen verklaring.	41 keer
Andere verklaring.	22 keer

---

5. Aantal kiezers dat bij volmacht mocht stemmen

Het aantal kiezers dat mocht stemmen met een geldig volmachtbewijs (schriftelijk of via ingevulde achterkant van de stempas of kiezerspas), bedraagt **39329**

---

6. Bezwaren van aanwezige kiezers

Er zijn tijdens de zitting:

- geen bezwaren ingebracht.
  - bezwaren ingebracht: zie de gewaarmerkte bijlage met opmerkingen van het hoofdstembureau.
  - opmerkingen ingebracht, zie bijlage. Het hoofdstembureau zal dit betrekken bij de evaluatie van dit Referendum.
-

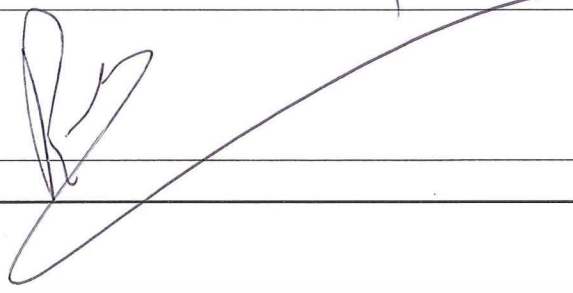
7. Ondertekening

Datum 8 april 2016

Naam en handtekening voorzitter

Naam en handtekening leden

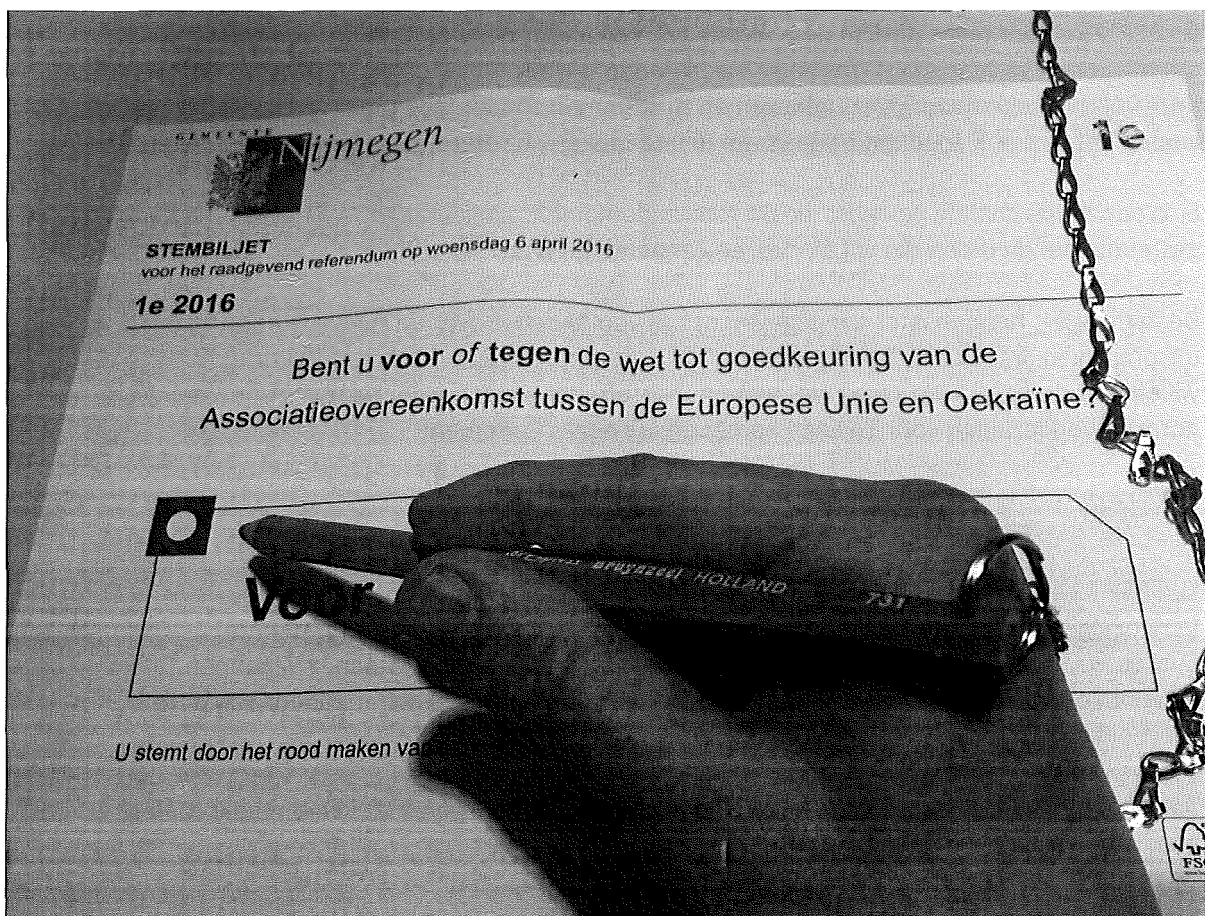

VOOR OF TEGEN? KIEST U MAAR!

Notitie voor de zitting van 8 april 2016

Ramon Barends
7 april 2016

Inleiding

Op 6 april 2016 werd een staats- en bestuurskundig historisch moment beleefd in ons land. Het eerste referendum op basis van de Referendumwet vond plaats. Het onderwerp was de Wet tot goedkeuring van de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en Oekraïne. Op 8 april vinden de zittingen van de Centrale Stembureaus van de 20 Kieskringen plaats. Deze notitie dient ter ondersteuning van de zitting te Arnhem.

Referendum

De PSP'92 is voor meer directe democratie en is daarvoor een voorstander van referenda. De raadplegende variant is wat ons betreft een goede variant. Uiteindelijk hebben we democratisch onze volksvertegenwoordigers gekozen en zij stemmen zonder last. Maar wel met ruggespraak. Wij vinden het dan ook goed dat burgers om een raadplegend referendum kunnen verzoeken.

Er is een brede coalitie geweest die dit referendum heeft aangevraagd. Wij hebben de aanvraag ook gesteund, om de reden die wij hierboven genoemd hebben.

De aanvragers hebben later aangegeven dat zij vooral debat over de EU wilde stimuleren. Ik vat een uitspraak van drs. Thierry Baudet samen: "Dit referendum gaat ook over de vraag hoe we verder willen met de EU."¹ Die vraag was wat ons betreft niet aan de orde. Daar voor hebben wij de normale verkiezingen voor Tweede Kamer en Europees Parlement.

Verdrag

"De PSP'92 werkt aan een Ander Europa." Die boodschap stond in ons programma voor de Europese Verkiezingen te lezen (<http://psp92.nl/europa/2014-2019/PSP92-programma-europa-2014.pdf>). Een Europa waar democratie, een eerlijke rechtsstaat en vrede centraal staan. Wij gunnen Oekraïne deze waarden ook en daarom zijn wij – het verdrag gelezen hebbende – voorstander van deze overeenkomst.

Toch hebben wij de Nederlandse bevolking in de gelegenheid willen stellen om haar raad te geven aan de Regering en het Parlement.

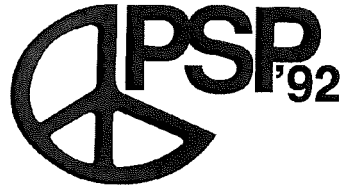
Verkiezingen: aanloop

In de aanloop van de verkiezingen zijn er diverse punten en bezwaren geuit door voor- en tegenstanders. Wij willen oproepen om in de evaluatie hier kritisch naar te kijken. Wij stellen niet dat al deze bezwaren 100% waar zijn of de democratische stembusgang belemmerd hebben. Wij vragen om de bezwaren te toetsen.

Het inperken van stemlokaties kan een effect hebben gehad op de uitslag. Het weer was op 6 april niet altijd even goed. Wij vragen om een evaluatie van de inzet van stemlokaties. Daartoe zullen wij

---

¹ Slotdebat Nederland Kiest, 5 april 2016

alle Voorzitters van de Centraal Stembureaus van de Kieskringen dan ook oproepen. Wij vragen het Hoofdstembureau om deze oproep te steunen.

Het Burgercomité-EU heeft in een opiniestuk in De Volkskrant enkele zaken benoemd. Wij wensen iedere twijfel weg te willen nemen en vragen om deze punten te weerleggen met een gemotiveerd antwoord.

Verkiezingen: verkiezingsdag

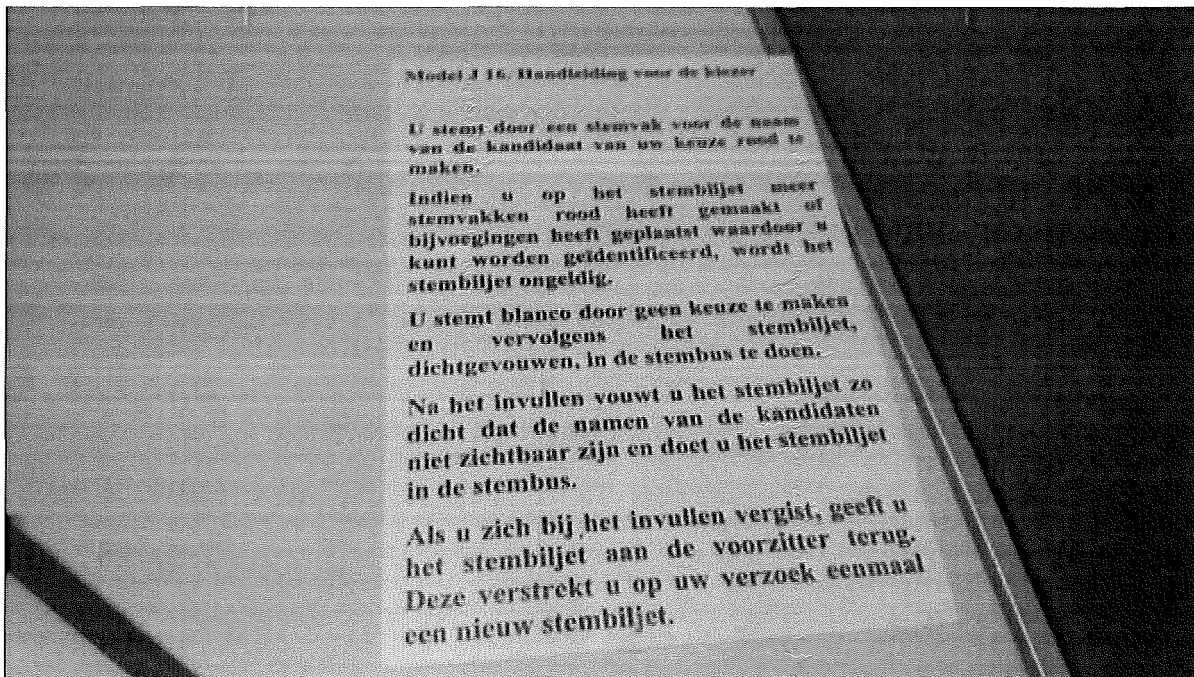
Op de dag van de verkiezingen hebben wij enkele stembureaus bezocht. Ook de burgemeester van Arnhem, drs. H.J. Kaiser, heeft dit gedaan. Wij willen informeren naar zijn bevindingen.

De PSP'92 heeft enkele kleine onregelmatigheden geconstateerd.

- 1) Wij hebben op een stembus een sticker met de tekst "Waterschapsverkiezingen" gesignaleerd.

Wij gaan er van uit dat er geen kiezers in verwarring zijn geraakt, maar slordig en onjuist is het wel.

- 2) Wij hebben meermaals via social media geconstateerd dat de uitleg in het stemhokje verwarrend was. De normale uitleg hing in het hokje. Die spreekt over kandidaten. Dit kwam – is onze constatering – in zowel de kieskring Arnhem als Nijmegen voor.

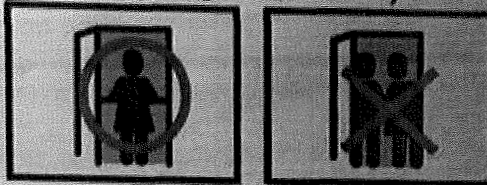
(foto: David Saelmans, Arnhem)

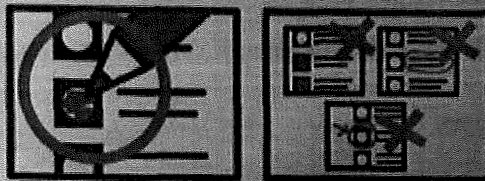
KIEZERSHANDLEIDING

Model J 16

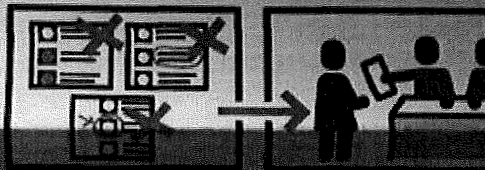
Uw gedrag in het stemhokje.

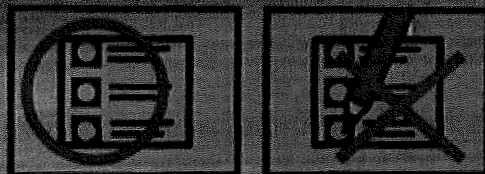
Stemmen doet u alleen.

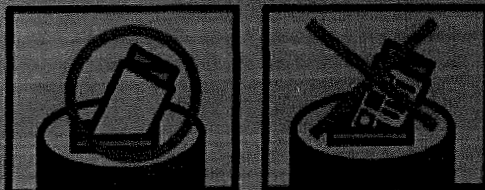
Stem door het witte vakje voor de kandidaat rood te maken.

Fout gemaakt? Vraag een nieuw stembiljet.

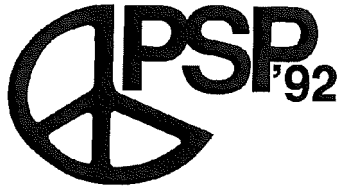

Blanco stemmen? Vul dan niets in op het stembiljet.

Vouw het stembiljet na het invullen zodat de lijst niet zichtbaar is.
Daarna doet u het in de stembus.
Heeft u een vraag? Het stembureau kan u helpen.

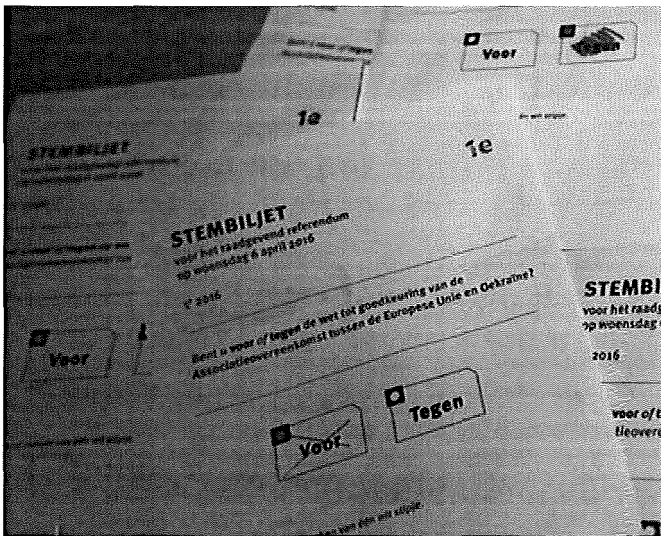
PROCURA 14-01-92

Hier willen wij wel aandacht voor vragen. Informatie moet geen vragen opleveren, maar vragen voorkomen.

3) Het stembiljet

Het stembiljet heeft in de Tweede Kamer tot een (geweigerd) debatverzoek van het Kamerlid Van Raak geleid. Voor ons aanleiding om hier extra aandacht aan te besteden. Onzes inziens was het biljet helder. Toch zien we voorbeelden van biljetten die niet bewust fout zijn ingevuld.

(foto: ND)

Hoe zijn de stembureaus hiermee omgegaan is onze vraag.

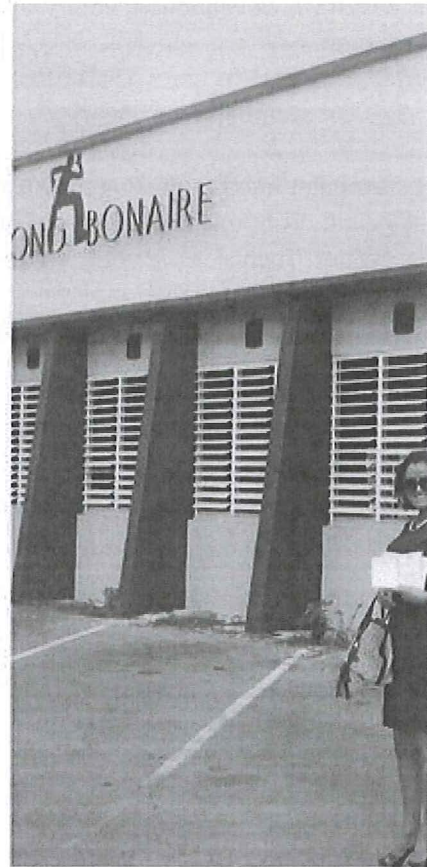
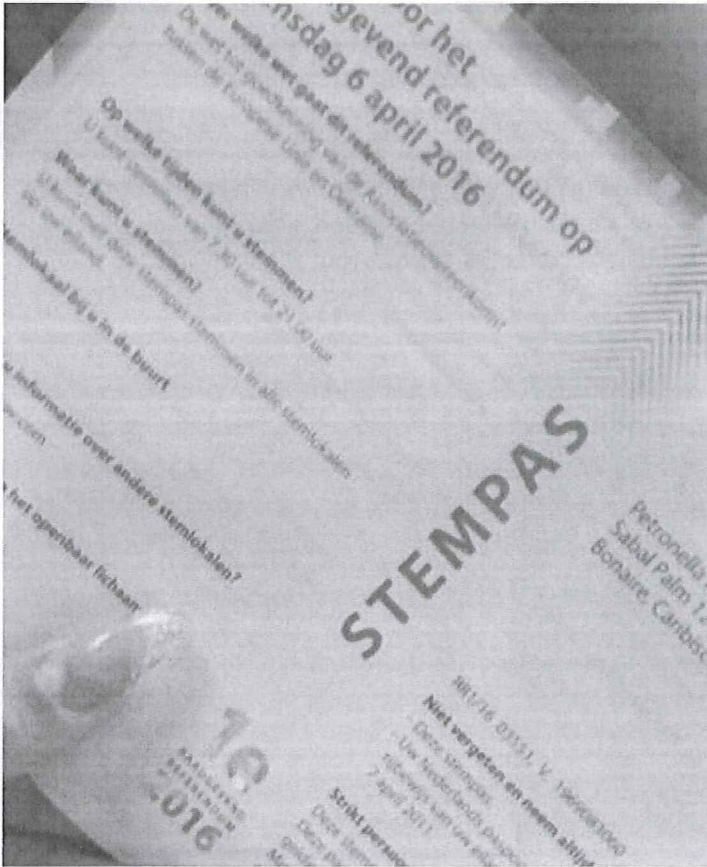
Verkiezingen: na afloop

Ook hebben wij gesprekken gevoerd op het Stadhuis bij het tellen. Wij willen onze complimenten uitspreken voor de snelheid waarmee geteld is. Het aantal biljetten wat wij hebben waargenomen dat foutief is ingevuld is laag, maar uiteraard is onze waarneming niet representatief. Daarom handhaven wij onze vraag onder 3.

- 4) Toen de voorlopige uitslagen bekend werden waren er nog kiesgerechtigden aan het stemmen. Hier zit een onzorgvuldigheid in de wetgeving. Op de BES-eilanden werd tot 03:00 uur in de nacht van 6 op 7 april onze tijd gestemd. Eigenlijk konden voorstemmers strategisch gezien beter thuisblijven om de opkomst van 30% niet te laten behalen.

Voor de rechten van deze kiezers willen wij extra aandacht vragen. Wij zouden willen voorstellen dat deze kiezers de dag voordat er in Nederland gestemd wordt mogen stemmen. Eventueel kan er met tellen worden aangevangen als in Nederland de stembussen sluiten.

(foto's: Petra Meese, Bonaire)

- 5) De stukken waar op 8 april over wordt gesproken en waar ter plekke bezwaar op gemaakt kan worden liggen niet van te voren ter inzage. Het is daarmee niet mogelijk om op basis van de documenten bezwaar te maken.

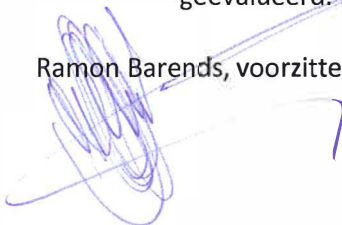
Wij verzoeken de Kiesraad om hier een voorziening in te treffen.

Conclusies

De PSP'92 wil graag de volgende conclusies trekken:

- I. De verkiezingen zijn op enkele kleine onregelmatigheden rechtmatig verlopen. We vragen aandacht voor de door ons gesignaleerde punten. Graag vernemen wij op een later moment de bevindingen van de betrokken overheden.
- II. Het referendum is een geslaagd referendum. De opkomst lijkt gehaald. Er is een debat gevoerd over de EU en over het Verdrag.
- III. Wij stellen niet voor om nu de Referendumwet in te trekken. Wetgeving wordt na 5 jaar geëvalueerd. Dat lijkt ons afdoende.

Ramon Barends, voorzitter

de Volkskrant

Regering speelt vals om ja-stem referendum af te dwingen

OPINIE

Om het heilige 'Europese project' te beschermen, ondermijnt de regering het democratisch proces.

2 april 2016

De campagne is nu vol op stoom. Wij, het Burgercomité-EU, en anderen uit het 'tegenkamp' hebben nauwkeurig en specifiek aangegeven - vaak met de artikelnummers van het verdrag erbij - wat er volgens ons allemaal mis is met het verdrag. En dat is veel, zoveel zelfs dat we het in een klein pamflet getiteld En daarom nee hebben gepubliceerd. De voorstanders hebben hier tot nu toe op een paar algemene kreten na - Handelsverdrag! Samenwerking! Veiligheid! - niets tegen in gebracht. De vraag is natuurlijk of een associatieverdrag daadwerkelijk de handel, veiligheid en samenwerking bevordert en of het wel te rijmen is met onze democratische waarden, niet alleen die van ons land, maar ook die van Oekraïne.

Wel heeft de regering intussen het democratisch proces zelf ondermijnd. Dat baart ons enorm zorgen. Als je het spel niet eerlijk kunt winnen behoort je niet te gaan valsspelen. Zeker niet als regering en zeker niet met zoiets belangrijks als onze democratie. Toch zagen we dit de afgelopen maanden keer op keer gebeuren.

Russische toestanden

Het eerste voorbeeld is het stemlokalenschandaal. Sommige gemeenten hebben het aantal stemlokalen met meer dan 70 procent gereduceerd terwijl dit nota bene het eerste referendum is waarvoor een opkomstdrempel geldt. Daarmee beïnvloedt de overheid dus niet alleen de opkomst, maar ook de uitslag. De gemeente Son en Breugel is hiervoor door de rechter veroordeeld, maar het is natuurlijk bizar dat wij, het 'tegenkamp', nu met allerlei rechtszaken ervoor moeten proberen te zorgen dat ook gehandicapten, ouderen, en anderen die wellicht minder mobiel zijn straks zonder onnodige obstakels kunnen gaan stemmen.

Ten tweede begrijpt de regering blijkbaar het verschil tussen de staat en het kabinet niet meer. Het kabinet kan als politieke coalitie campagne voeren, maar de staat als onpartijdige arbiter en vertegenwoordiger van alle Nederlanders, zonder onderscheid, kan dat niet. En toch voert bijvoorbeeld Hans Docter, ambassadeur in Ghana (sic!) en dus rijksambtenaar bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, op verzoek van de regering actief campagne voor het associatieverdrag. Een ambtenaar kan politiek actief zijn, maar alleen als privépersoon en als hij de campagne strikt scheidt van zijn werk. Een ambtenaar die in zijn functie campagne voert, behoort te worden ontslagen in plaats van in opdracht van de regering onwettig te handelen. Het komt er nu dus op neer dat wij via deze ambassadeur niet alleen campagne tegen de regering voeren, maar ook tegen de staat zelf. Dat is een ongehoord feit, dat opnieuw aantoonst hoe weinig respect onze overheden nog hebben voor de staatsrechtelijke principes.

Ten derde zijn sommige gemeenten zo onverstandig geweest een folder met 'informatie' over het referendum met de stempassen mee te sturen. Deze uitleg lijkt echter als twee druppels water op het regeringsstandpunt, de argumenten van het tegenkamp komen nauwelijks of ernstig verknipt aan bod. Met andere woorden, dit is een verborgen oproep van de gemeenten om ja te stemmen. Wat zou er gebeuren als tijdens Tweede Kamerverkiezingen gemeenten stempassen zouden rondsturen met 'informatie' waaruit blijkt dat men maar het beste op de PvdA kan stemmen? Het land zou te klein zijn. Het lijken wel 'Russische' toestanden.

Onwaarheden

Het meest verontrustend is het bedrog waar de regering zich toe verlaagt om een ja-stem af te dwingen. In de senaat meldde de regering bij de behandeling van de wet nog trots dat dit het meest verstrekkende associatieverdrag ooit was. Nu, tijdens de campagne, is het ineens 'slechts een handelsverdrag' of een 'handelsverdrag plus'. Fraai is dit gedraai niet. De regering zou er beter aan doen de Nederlanders openhartig uit te leggen waar het in dit verdrag om draait, en daar volop campagne voor te voeren.

Het kan nog erger. Dit weekeinde verscheen in de kranten van Wegener een interview met minister van Buitenlandse Zaken Koenders, waarin deze pure onwaarheden vertelt. Op de constatering van de verslaggever dat Oekraïners straks visumvrij mogen reizen, zegt hij: 'Dat is ook al onzin. Er is geen verband. Er worden mythes verspreid over dit referendum door mensen die tegen de EU zijn. Dat mag. Maar daar

gaat dit referendum niet over.' De minister moet wel erg wanhopig zijn of heeft het associatieverdrag niet gelezen, want daar staat toch letterlijk in titel 2, artikel 19 lid 3: 'De partijen blijven geleidelijk evolueren in de richting van een op termijn visumvrije regeling [...]'. Deze regeling zal volgens aankondiging ook binnenkort in werking treden.

Na het sluiten van stemlokalen, het meezenden van campagnemateriaal met de stempassen en het actief in de campagne inzetten van wat neutrale ambtenaren zouden moeten zijn, heeft de regering zich nu dus zelfs verlaagd tot het vertellen van onwaarheden tegen de bevolking. Dit alles om het heilige 'Europese project' te beschermen dat onze soevereiniteit aantast, onze politieke rechten ondermijnt en ons land reduceert tot een Europese provincie. Ja, voor wie er nog aan mocht twijfelen, onze democratie is in groot gevaar!

Arjan van Dixhoorn, Pepijn van Houwelingen en Beata Supheert zijn lid van het Burgercomité-EU.